

Μακεδονικά

Τόμ. 4, Αρ. 1 (1960)

Παρατηρήσεις τίνες εις Συμεών Θεσσαλονίκης:
διατάξεις ακριβής της εορτής του Αγίου Δημητρίου

Σ. Πελεκανίδης

doi: [10.12681/makedonika.674](https://doi.org/10.12681/makedonika.674)

Copyright © 2014, Σ. Πελεκανίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Πελεκανίδης Σ. (1960). Παρατηρήσεις τίνες εις Συμεών Θεσσαλονίκης: διατάξεις ακριβής της εορτής του Αγίου Δημητρίου. *Μακεδονικά*, 4(1), 410–415. <https://doi.org/10.12681/makedonika.674>

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΤΙΝΕΣ ΕΙΣ ΣΥΜΕΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ «ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΑΚΡΙΒΗΣ ΤΗΣ ΕΟΡΤΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ»

Ὁ κ. Β. Λαούρδας ἐξέδωκεν ἐσχάτως εἰς τὸ περιοδικὸν «Γρηγόριος Παλαμᾶς», ἔτος ΛΘ', 1956, 328 κ.έ., ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2047 κώδ. τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν τὴν «Διάταξιν ἀκριβῆ τῆς εορτῆς τοῦ Ἀγίου Δημητρίου», γραφεῖσαν ἐπὶ τῆς ἀρχιεπισκοπείας τοῦ Συμεὼν Θεσσαλονίκης, πιθανώτατα ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ ἀρχιεπισκόπου Συμεὼν, μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1419 καὶ 1429.

Ἡ σπουδαιότης τοῦ κειμένου τούτου εἶναι προφανής, ἡ δὲ ἔκδοσις του ἀξία ἰδιαιτέρας ἐξάρσεως, διότι συμπληροῖ ὅσα ἀλλαγῶν σχετικῶς πρὸς τὰς ἀκολουθίας, τὴν λιτανείαν καὶ τὰς τελετὰς ἐκτὸς καὶ ἐντὸς τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου κατὰ τὴν εορτὴν αὐτοῦ περιγράφονται.

Ἐπὶ δύο σημείων τῆς «Διατάξεως» ἐπιθυμῶ νὰ παρατηρήσω ὀλίγα τινὰ, τὰ ὁποῖα ἔχω τὴν γνώμην ὅτι συμβάλλουν εἰς τὴν λύσιν προβλημάτων, μὴ εἰσέτι ἐπαρκῶς διαλευκαθέντων.

I) Σχετικῶς πρὸς τὸν ναὸν τῆς Παναγίας τῆς Καταφυγῆς καὶ

II) Σχετικῶς πρὸς τὴν «περίοδον», τὴν τελουμένην ἐντὸς τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου.

I

Ἦδη εὐρίσκει δικαίωσιν ἡ γνώμη τοῦ Ἀνδρ. Ξυγγοπούλου, ὅτι «Καταφυγὴ» εἶναι ἐπωνύμιον τῆς Θεοτόκου καὶ κατὰ προέκτασιν ἐπωνύμιον ἐκκλησίας, ἀφιερωμένης εἰς τὴν Θεοτόκον, παρὰ τὰ περὶ τοῦ ἀντιθέτου παλαιότερον καὶ τελευταίως διατυπωθέντα (Πβλ. Ἀ ν δ. Ξ υ γ γ ο π ο ὕ λ ο υ, Συμβολαὶ εἰς τὴν τοπογραφίαν τῆς Βυζαντινῆς Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1949 (Ἐκδοσις Ἑταιρείας Μακεδ. Σπουδῶν), ἔνθα καὶ πᾶσα ἡ σχετικὴ πρὸς τὸ θέμα βιβλιογραφία, Α. Γ ρ α β α ρ, Martyrium, Paris 1946, I, 451, Γ, καὶ Μ. Σ ω τ η ρ ί ο υ, Ἡ Βασιλικὴ τοῦ Ἀγ. Δημητρίου Θεσσαλονίκης, Ἀθῆναι 1952, 52 κ.έ., Δ η μ. Ε ὕ α γ γ ε λ ί δ η, Ἡ Παναγία τῶν Χαλκῶν, Θεσσαλονίκη 1954, 5 (Ἐκδοσις τῆς Ἑταιρείας τῶν Φίλων τῆς Βυζαντινῆς Μακεδονίας ἀρ. 4), Ἀ ν δ. Ξ υ γ γ ο π ο ὕ λ ο υ, Ἡ Καταφυγή, Ἑλληνικά, 13, 1954, 331 - 336, Γ. Σ ω τ η ρ ί ο υ, Ἑλληνικά, 14, 1955, 158 - 160).

Ἦδη ὁμως ἐκ τοῦ κειμένου τῆς «Διατάξεως» προβάλλουν σημεῖα τῆς τοῦ ζητήματος, τὰ ὁποῖα ἔτι μᾶλλον περιπλέκονται· συγκεκριμένως : α) ποία ἦτο ἡ ἐκκλησία τῆς Παναγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου τῆς Καταφυγῆς, ἔνθα ἐγίνετο ἡ πολυπληθὴς συνάθροισις, ἡ περιγραφομένη εἰς τὴν «Διάταξιν», καὶ πόθεν ἐξεκίνει ἡ λιτανεία, ἡ κατευθυνομένη πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ β) διατί ὁ Συμεὼν ἀποσιωπᾷ τὴν Ἀχειροποιήτον, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Κωνσταντῖνος Ἀρμενόπουλος († 1383) ἐξεφώνησε τὸν περίφημον λόγον, ἔνθα καὶ ἡ περιγραφή τῆς βασιλικῆς, ἐξ ἧς ἐξεκίνει κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἰδίου ἀνδρὸς καὶ ἡ πομπή.

Ὡς παρετήρησεν ἤδη καὶ ὁ Β. Λαούρδας (ἐνθ' ἀν. σελ. 335), ὁ Συμεὼν οὐδόλαος ἀναφέρει τὴν Ἀχειροποιήτον, ἧτις, ὥς γνωστόν, ἦτο στενῶς συνδεδεμένη μετὰ τῶν προεορτίων τελετῶν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Ἡ αἰτιολογία ὁμως τῆς παρατηρήσεως, ὅτι «προφανῶς ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Συμεὼν ἡ ἐορτὴ εἶχεν ὑποστῆ μερικὰς μεταρρυθμίσεις, ἐνδεχομένως ἐπὶ τὸ ἀπλούστερον, παραλειφθείσης ἰδίως τῆς σταθμεύσεως ἐν τῇ Ἀχειροποιήτῳ» δὲν εἶναι, νομίζω, ἀρκούντως τεκμηριωμένη, συγκρούεται δὲ πρὸς τὴν ἐννοίαν τῆς ἐπικεφαλίδος τῆς «Διατάξεως», ἧτις ρητῶς χαρακτηρίζει αὐτὴν ὡς «ἀρχαίαν οὖσαν». Ἐξ ἄλλου, ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι ἡ «Παναγία ἡ Καταφυγή» ἦτο ἄλλη ἐκκλησία ἀπὸ τὴν Ἀχειροποιήτον, τότε ἀνακύπτουν πολλὰ ἐρωτήματα, εἰς τὰ ὁποῖα δύσκολον εἶναι νὰ δοθῇ ἱκανοποιούσα ἀπάντησις :

1. Δεδομένον ὅτι ὁ ναὸς τῆς Καταφυγῆς, διὰ νὰ δύναται νὰ περιλάβῃ τόσον πλῆθος κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, μετεχόντων κατὰ τὸ τυπικὸν ἐνεργῶς εἰς τὴν ἐορτήν, θὰ ἔπρεπε νὰ ἦτο ἰσομεγέθους περίπου πρὸς τὸν τῆς Ἀχειροποιήτου, ἄπορον εἶναι διατί μία τοιούτων διαστάσεων καὶ τοσαύτης σημασίας ἐκκλησία δὲν κατονομάζεται μετὰξὺ τῶν κυρίων, τῶν καθολικῶν ναῶν τῆς Θεσσαλονίκης, ἀναφέρεται δὲ παρεμπιπτόντως καὶ ἐξ ἀφορμῆς μόνον τῆς ἀπαξ τοῦ ἔτους λαμβανούσης χώραν λιτανείας.

2. Ποῖος ὁ λόγος νὰ ἐγκαταλείπεται ἡ «Καταφυγή», οὕσα ἐπίσης μέγας ναὸς, καὶ νὰ ἐκφωνῇται ὁ πανηγυρικός τῆς ἐορτῆς εἰς τὴν Ἀχειροποιήτον, ἐὰν ἐπρόκειτο μόνον περὶ σταθμεύσεως τῆς πομπῆς ;

3. Διατί νὰ ἐξαίρηται πρὸς τούτοις τὸ ἀρχιτεκτονικὸν κάλλος καὶ μεγαλεῖον τῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ ἀναφέρονται μάλιστα αἱ εἰς αὐτὴν φυλασσόμεναι εἰκόνες τῆς Παναγίας καὶ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου;

4. Καὶ τῆς Παναγίας μὲν ἡ εἰκὼν φυσικὸν ἦτο νὰ ὑπάρχῃ ἐν αὐτῇ. Ἀλλὰ ἐκ ποίας ἀφορμῆς καὶ διὰ τίνα λόγον συνελατρεύετο εἰς τὴν Ἀχειροποιήτον καὶ ὁ Ἅγιος Δημήτριος, ὅχι μόνον κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς κυριωσύμου τοῦ Ἁγίου ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ κατὰ Παρασκευὴν ἐκάστης ἐβδομάδος, ὥς μαρτυρεῖ ὁ Ἀρμενόπουλος (πβλ. Ἀ ν δ. Ξ υ γ γ ό π ο υ λ ο ν, Συμβολαὶ 19, το ὁ ὡ α ὗ το ὦ, Αἱ περὶ τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀχειροποιήτου Θεσσαλονίκης εἰδήσεις τοῦ Κωνσταντίνου Ἀρμενοπούλου, ἐν τόμ. Κωνστ. Ἀρμενοπούλου,

ἐπὶ τῇ ἐξακοσιοστῇ ἐπετείῳ τῆς Ἑξαβίβλου αὐτοῦ, Ἐπιστημονικὴ Ἑπετηρὶς Σχολῆς Νομικῶν καὶ Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν, τόμ. 5', 24), ἀφοῦ ὑπῆρχεν εἰς τὴν πόλιν ὁ Ναὸς τοῦ Πολιούχου καὶ ἦτο τὸ κατ' ἐξοχὴν προσκύνημα; 5. Ἐὰν δὲν συνεδέετο σοβαρόν τι, ἔστω καὶ κατὰ πίστιν, γεγονὸς τῆς ζωῆς ἢ τοῦ μαρτυρίου τοῦ Δημητρίου πρὸς τὸν ναὸν τῆς Ἀχειροποιήτου, πῶς ἐξηγεῖται ἡ ἐν τῇ Ἀχειροποιήτῳ φύλαξις θαυματουργοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου εἰκόνας, ὡς μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Σταυρακίου; (Πβλ. Ο. T a f a l i, Topographie de Thessalonique, 162 σημ. 1).

Ἐχω τὴν γνώμην ὅτι πάντα τὰ ἀνωτέρω, καὶ ἰδιαίτερος αἱ μαρτυρίαι τοῦ Σταυρακίου καὶ τοῦ Ἀρμενοπούλου, τώρα, ὅτε ἔχομεν ὑπ' ὄψει τὰς πληροφορίας τῆς «Διατάξεως» καὶ ἐν συνδυασμῷ πρὸς νεωτέρας ἀρχαιολογικὰς περὶ τὸν ναὸν τῆς Ἀχειροποιήτου παρατηρήσεις, μᾶς κατευθύνουν πλησιέστερον πρὸς τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος.

Τὸ ἔτος 1949 κατὰ τὰς ἐκχωματώσεις, αἱ ὁποῖαι ἐγένοντο εἰς ἱκανὴν ἔκτασιν περὶ τὴν βασιλικὴν τῆς Ἀχειροποιήτου, ἀπεκαλύφθησαν βορείως τοῦ κτηρίου τὰ θεμέλια καὶ τὸ δάπεδον ἰσογείου μεγάλου καὶ πολυτελοῦς οἰκοδομήματος, ἀγνώστου εἰσέτι προορισμοῦ. Ἀνατολικῶς καὶ ὀπισθεν ἀκριβῶς τῆς κόγχης τοῦ Ἱεροῦ ἦλθον εἰς φῶς συνεχόμενα μικρὰ τετράγωνα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διαμερίσματα, τὰ ὁποῖα εὗρίσκοντο ἐν ἐπαφῇ σχεδὸν πρὸς ὕψηλὴν καὶ πλατεῖαν στοάν, ἣτις ἐν ἀρχῇ κατευθυνομένη ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς ἐκάμπετο ἀποτόμως εἰς ὀρθὴν γωνίαν πρὸς Νότον καὶ ἐσυνεχίζετο καὶ πέραν τοῦ σημερινοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου τοῦ περιβόλου. Τότε δυστυχῶς τεχνικαὶ ἀνάγκαι ἐπέβαλον, ὡς μὴ ὦφελε, τὴν μερικὴν καταστροφὴν τῆς στοᾶς, ἣτις παραμένει σήμερον ἀπὸ τοῦ προαναφερθέντος ἀναλημματικοῦ τοίχου καὶ ἐκεῖθεν κάτωθεν τῆς ὁδοῦ Πέτρου Παπαγεωργίου μὲ κατευθύνουν πρὸς Νότον, πρὸς τὴν λεγομένην Ἐγνατίαν ὁδόν, τὴν Λεωφόρον τῶν Βυζαντινῶν.

Τὰ ἀνευρεθέντα ἀνατολικῶς τῆς βασιλικῆς κτίσματα καὶ αὐτὸ ἔτι τὸ κατὰ τὸ ΒΑ ἄκρον τῆς Ἀχειροποιήτου παρεκκλήσιον ἐνδεχομένως ἀπετέλουν μέρος τῶν χώρων τῆς λατρείας τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, καὶ διὰ καὶ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος στοὰ, εἰς τὴν ὁποίαν πιθανώτατα ἀναφέρεται ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς λέγων: *Στοὰ τις ἐστὶν ὑπόγειος ἐν τῷ Ναῷ τῆς Ἀειπαρθένου καὶ Θεομήτορος, ἧς Καταφύγη τὸ ἐπώνυμον ὅθεν ἔθος ἐστὶν παλαιόν, τῆς τοῦ μεγαλομάρτυρος πανηγύρεως τὴν ἀρχὴν δι' ἔτους ποιεῖσθαι, ἀκαεῖθεν διὰ τῆς Λεωφόρου μεθ' ὕμνων πρὸς αὐτὸν ἀνιόντας ἐνθάδε ταύτην ἀνύειν καὶ εἰς τέλος ἄγειν τὴν εορτήν.*

Ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως, ὅτι ἡ Ἀχειροποίητος ἦτο ἡ ἐκκλησία, ἐνθα συνηθροοῖντο πάντες οἱ εἰς τὴν «Διάταξιν» ἀπαριθμούμενοι, ἦτο δηλ. ἡ Καταφύγη τοῦ Συμεῶν, μαρτυρεῖ, ἔχω τὴν γνώμην, καὶ ἡ V παράγραφος τοῦ αὐτοῦ τῆς «Διατάξεως» κειμένου. Εἰς τοῦτο διὰ πρώτην φορὰν, ἐξ ὧσιν τοῦ-

λάχιστον γνωρίζω, ἀναφέρεται ὅτι τὴν εἰκοστὴν πέμπτῃν Ὀκτωβρίου ἐκ τῆς Ἁγίας Σοφίας μετὰ τὸν ἐσπερινόν, ὅστις *σημαίνει ταχύτερον διελθῶς πολ- λάκις...* ἡ λιτὴ ἐξέρχεται καὶ ἀπέρχονται οἱ κληρικοὶ μετὰ τοῦ σταυροῦ ἄχρι τῆς Καταφυγῆς, κατὰ τὴν ὁδὸν *ψαλλομένων τῶν κατ' ἥγον ἰδιομέλων τοῦ Ἀγίου* (ἐνθ' ἂν. σελ. 334). Ἐκ τοῦ κειμένου οὐδὲν τὸ θετικὸν ἐξάγε- ται. Οὐχ ἦτον ὅμως διαφαίνεται ὅτι ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας μέχρι τῆς Καταφυγῆς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἦτο μεγάλη, διότι καὶ τὰ ψαλλό- μενα κατὰ τὴν διαδρομὴν ὑπὸ τῶν Ἀγιοσοφιτῶν ἦσαν περιορισμένα τὸν ἀριθμὸν (Βλ. Μηνιαῖον Ὀκτωβρίου ἔκδ. Βενετίας 1648). Ἐπομένως καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ἐπανελαμβάνοντο τὰ ἰδιόμελα ταῦτα, ὅπερ ἄηδες, τότε ἡ ἀπόστασις, ἡ καλυπτομένη ὑπὸ τῶν ὡς ἄνω ὕμνων, ἔπρεπε νὰ εἶναι σχετικῶς μικρά, ὅσονδήποτε ἀργὸς καὶ ἂν ἦτο ὁ ρυθμὸς τῆς πομπῆς. Ἀντιθέτως κατὰ τὴν μετάβασιν ἀπὸ τὴν Καταφυγὴν εἰς τὸν Ναὸν τοῦ Ἀγίου Δημητρίου ἐ- ψάλλετο κατὰ τὴν «Διάταξιν» ὁ κανὼν τοῦ Ἀγίου, τοῦθ' ὅπερ προϋποθέ- τει μακρὰν ἀπόστασιν.

Κατὰ ταῦτα θεωρῶ πολὺ πιθανὸν ὅτι «Καταφυγὴ» εἶναι τὸ ἔτερον ἐπωνύμιον τοῦ ναοῦ τῆς Ἀχειροποιήτου, δεδομένου μάλιστα ὅτι οἱ συγγρα- φεῖς, οἱ ποιοῦμενοι χρῆσιν τῶν δηλωτικῶν Καταφυγῇ ἢ Ἀχειροποίητος, προ- τάσσουσιν εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις τὸν αὐτὸν περὶ τῆς Θεοτόκου χαρα- κτηρισμὸν Ἀειπάρθενος καὶ Θεομήτωρ, Ἀειπάρθενος, Πάναγος καὶ Θεο- μήτωρ, κλπ. Ἵσως μάλιστα τὸ ἐπωνύμιον Καταφυγῇ νὰ εἶναι καὶ ἀρχαιό- τερον τοῦ ἑτέρου ἐπωνυμίου Ἀχειροποίητος. Ἐνηλλάσσοντο δὲ ἐνδεχομένως τὰ ἐπωνύμια ταῦτα ἀδιακρίτως κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα καὶ εἰς ἄλλας μὲν περι- πτώσεις (ἀφιερωτήρια ἢ πωλητήρια ἔγγραφα), ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ὅπου γίνεται λόγος περὶ τῆς τελετῆς τῶν προεορτίων τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, ὡς π.χ. παρ' Ἀρμενοπούλῳ, ὅταν ἀναφέρῃ οὗτος ὅτι ἡ λιτανεὶα ἐξεκίνει διὰ τῆς *Λεωφόρου ἐκ τῆς οὗτω λεγομένης Καταφυγῆς*. Ἡ ἀπόστασις ἄλλωστε μεταξὺ τῆς Ἀχειροποιήτου καὶ τῆς σημερινῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ εἶναι ἐλαχί- στη, ἐὰν μάλιστα ἡ πομπὴ ἐξήρχετο ἀπὸ τοῦ ναοῦ διὰ τῆς νοτίας ἐξόδου, τῆς γεινιανζούσης ἀμεσώτερον πρὸς τὴν ἀνωτέρω περιγραφείσαν στοὰν καί, προχωροῦσα πρῶτον κατὰ μῆκος τῆς Λεωφόρου, ἔκλινε κατόπιν πρὸς τὴν ἄνω πόλιν κατὰ τὴν κάθετον πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Δημητρίου.

II

Ὁ ἐκδότης, ἀναφερόμενος εἰς τὴν «*περίοδον*» ἐντὸς τοῦ ναοῦ (ἐνθ' ἂν. 339 κ.ἐ.), πολὺ προσφυνῶς καὶ ἐπὶ τῇ βάσει παραλλήλων περιγραφῶν δια- φῶρον ἐκκλησιαστικῶν τελετῶν τῆς «Βασιλείου Τάξεως» τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου καὶ τινος χωρίου τῆς περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονί- κης ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν διηγήσεως τοῦ Μητροπολίτου Εὐσταθίου ἐρμη-

νεύει τὴν σημασίαν τῆς λέξεως «πλαγίας» ὡς δηλώσεως τὰς πλαγίας τοῦ Ἱεροῦ Βήματος θύρας, τὰς ἀγούσας εἰς τὴν πρόθεσιν καὶ τὸ διακονικόν.

Τὸ κείμενον τῆς «Διατάξεως» ἔχει ὡς ἑξῆς :

Ἀπολύσεως δὲ μὴ γενομένης, τοῦ ἀρχιερέως ἡλλαγμένου ὄντος μετὰ τοῦ κλήρου καὶ τῶν ἐπισκόπων καὶ ἱερέων πάντων, γίνεται περίοδος ἐντὸς τοῦ ναοῦ ἀπὸ τοῦ τάφου κύκλῳ εἰς τὰς πλαγίας ἐξερχομένων, τοῦ σταυροῦ προηγουμένου καὶ παλλομένου τροπαρίου.... Καὶ κυκλοῦντες τὰς πλαγίας εἰσερχονται τὸν ναόν, ἀπὸ τῆς πλαγίας τῆς ἐκ τοῦ ἄμβωνος εἰσερχόμενοι, καὶ κατερχόμενοι τὸν ναὸν προσκυνοῦσι τὸν τάφον.

Ὁρθῇ θὰ ἦτο ἡ ὥς ἄνω ἐρμηνεία τοῦ Λαοῦρδα, ἐὰν δὲν ὑπῆρχον αἱ λέξεις καὶ κατερχόμενοι τὸν ναόν. Ὁ εἰς συνήθως ἀναβαθμὸς τοῦ τέμπλου δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς τὸν διατυπῶντα τὴν «Διάταξιν» νὰ ἀναφέρῃ ἐνδεικτικῶς : καὶ κατερχόμενοι τὸν ναόν, διότι τοῦτο προϋποθέτει τὴν ὑπαρξιν περισσοτέρων τοῦ ἐνὸς ἢ καὶ τῶν δύο ἀναβαθμῶν. Ἐπομένως αἱ πλάγαι, μολονότι σαφῆς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εἶναι ἡ ἔννοιά τῶν εἰς τὴν «Βασιλείον Τάξιν», δὲν νοοῦνται ἐνταῦθα αἱ πλάγαι θύραι τοῦ Ἀγίου Βήματος, ἀλλὰ, λαμβανομένου ὑπ' ὅψιν καὶ τοῦ ἰδιόμορφου τῆς βασιλικῆς τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὰς λέξεις κατερχόμενοι τὸν ναόν, πρέπει ἀλλαχοῦ νὰ ἀναζητηθοῦν.

Τὸ χωρίον τοῦ Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου, τὸ παρατιθέμενον καὶ ὑπὸ τοῦ ἐκδότου τῆς «Διατάξεως» λέγει : *Καὶ ὅτε ἡμεῖς μὲν ἐν τῷ τοῦ μεγάλου μυροβλήτου ναῷ ὕμνους ἱερῶς ἐτελοῦμεν, περιῤυστάμενοι τὸν περιώνυμον ἐλεήμονα, οἱ δὲ ἐν ταῖς πλαγαῖς τοῦ Ἱεροῦ Βήματος τὰ ἑαυτῶν ἐτέλουν ἀντιφωνοῦντες ἡμῖν.* Ἐντεῦθεν τεκμαίρεται ὅτι αἱ πλάγαι τοῦ Ἱεροῦ Βήματος ἦσαν χώροι ἀναπεπταμένοι, ὅπου εἶχον συναθροισθῇ οἱ Νορμανδοί, προσπαθοῦντες διὰ παντοίων μέσων καὶ ἰδίως ψάλλοντες, ἡ μᾶλλον κραυγάζοντες, νὰ καλύψουν τὰ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, περὶ τὸ κιβώριον ἱσταμένων, ψαλλόμενα.

Προφανῶς πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τῶν ἐκατέρωθεν τοῦ ναοῦ δύο ἐνδρῶν ὀρθογωνίων χώρων, οἵτινες ἐπεκοινώνουν μετὰ τοῦ κυρίως ναοῦ ἐλευθέρως καὶ διὰ τεσσάρων τοῦλάχιστον ἀναβαθμῶν. Ἐπεκοινώνουν δ' ἅμα οὗτοι μετὰ τοῦ ἐκατέρωθεν περιφράκτου Ἱεροῦ Βήματος διὰ θυρῶν, ὧν ἡ μὲν ἄγουσα πρὸς τὸν βορρ. χῶρον ἔφερε ὀλιγωτέρας βαθμίδας, ἡ δὲ πρὸς τὸν νότον ἦτο ἄνευ βαθμίδων (βλ. Γ. καὶ Μ. Σωτηρίου, Ἡ Βασιλικὴ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης, Ἀθῆναι 1953, 117 καὶ 173 κέ.).

Ἐξ ἄλλου ὁ Τιμαρίων περιγράφων τὴν τελετὴν ἐν τῷ ναῷ κατὰ τὴν εορτὴν τοῦ Ἀγίου Δημητρίου λέγει μεταξὺ ἄλλων : *Τότε γοὺν τῶν κατὰ τὴν εορτὴν μᾶλλον ἡκριβωμένων (οἷα τοῦτους σχόντων τοὺς θεωρούς) ψαλμοδία θειοτέρα τις ἐξηκούετο, ρυθμῷ καὶ τάξει καὶ ἀμοιβῇ ἐντέχνῳ ποιηλλομένη πρὸς τὸ χαριέστερον.* Ἦν δὲ οὐκ ἀνδρῶν μόνον ὕμνος ἀνα-

πεμπόμενος ἀλλὰ δὴ καὶ γυναῖκες δοῖαι καὶ μονάζουσαι περὶ τὸ πτερύγιον εὐώνυμά που τοῦ ἱεροῦ, πρὸς δύο χοροὺς ἀντιφώνους διαιρεθεῖσαι, καὶ αὗται τὸ δοῖον ἀπεδίδουν τῷ μάρτυρι.

Κατὰ ταῦτα δύναται νὰ συναχθῇ ἀσφαλῶς ὅτι αἱ πλάγαι τῆς «Διατάξεως» εἶναι αἱ αὗται πρὸς τὰς «πλαγίας» τοῦ Εὐσταθίου, καὶ δὲν δύναται νὰ νοηθοῦν αὗται ὡς θύραι, ἀλλ' ὡς χώροι περιλαμβάνοντες ἀρκετὸν ἀριθμὸν ἀνθρώπων. Αἱ πλάγαι δὲ τοῦ Εὐσταθίου ἀναμφιβόλως εἶναι ταυτόσημοι πρὸς τὸ πτερύγιον τοῦ Τιμαρίωνος, τὸ ὁποῖον, εὐώνυμά που τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, ὡς εἶδομεν, εὐρισκόμενον, ἐχρησίμευεν ὡς χώρος τῶν ψαλτῶν, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν.

Ἐν συμπεράσματι δυνάμεθα νὰ ἀναπαραστήσωμεν ὡς ἐξῆς τὴν «περίοδον» τοῦ Συμεὼν: Ἡ πομπὴ ἐξεκίней ἐκ τοῦ ἐξαγωνικοῦ Κιβωρίου, τὸ ὁποῖον, ὡς γνωστόν, εὐρίσκετο κατὰ τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν τοῦ κεντρικοῦ κλίτους· διὰ τοῦ νοτίου κλίτους κατηνθύνετο εἰς τὸ νότιον πτερύγιον καὶ διὰ τῆς εἰσόδου τοῦ διαφράγματος εἰσέρχετο εἰς τὸ Ἱερὸν Βῆμα, ἔνθα κυκλοῦσα τὴν Ἀγίαν Τράπεζαν, ἐξήρχετο διὰ τοῦ ἐτέρου διαφράγματος εἰς τὸ βόρειον πτερύγιον, κατήρχετο τὰς τέσσαρας κλίμακας αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦ βορείου κλίτους κατέληγεν εἰς τὸν τάφον—ἐξαγωνικὸν κιβώριον πρὸς προσκύνησιν.

Κατὰ τὴν ἐρμηνείαν ταύτην, νομίζω, ὅτι καὶ πραγματικὴ περίοδος ἐν τῷ ναῷ ἐγίνετο καὶ αἱ πλάγαι ἦσαν ἱκαναὶ νὰ ἐξυπηρετήσουν τὸ μέγα πλῆθος τῶν κληρικῶν, ἡ δὲ φράσις *κατερχόμενοι τὸν ναὸν* ἀνευρίσκει τὴν ὁρθὴν τῆς ἔννοιαν.